

בסוגיא דיש ידיעה לחצי שיעור, ומבואר בסוגיא דלר"ג דאין ידיעה לחצי שיעור, אז בשגגת שבת לא מהני ב' שבתות לחלק דאפי' בימים שבינתיים הוי ידיעה מ"מ אין ידיעה לחצי שיעור, אבל בשגגת מלאכות ששבתות כגופים הוי כב' אפי' לר"ג ואינו חייב דהוי חצי שיעור מכאן וח"ש מכאן. והנה, הארכנו לעיל בגדר דין שבתות כגופים, ולרש"י היינו דהוי כב' מלאכות שונות. והקשה בשטמ"ק (ע"ב אות כו, וכנראה לזו נתכוונו התוס' בסוד"ה אמר ר"ח) א"כ אינו מובן דגם בשגגת שבת נאמר דסו"ס הוי כב' מלאכות, ואם חרש חצי שיעור וקצר חצי שיעור פטור, וא"כ למה חייב בשגגת שבת.

וכתב דבע"כ יש סברא לומר דלא יתכן דין שבתות כגופים לחלק בשגגת שבת רק בזדון שבת, וע' לעיל. אבל הרש"ש בשבת (לה, ב) כתב דאה"נ לכאורה לשיטת רש"י יוצא לדינא דאפי' בחילוק שבתות כב' מלאכות מ"מ חייב, ש"מ דאפי' ב' חצאי מלאכה מצטרפים אם הכל משום שגגת שבת, ולכן בשגגת שבת ל"ש לפטור כאן בחצי שיעור. וכתב הרש"ש דהוא חידוש דין גדול ובודאי היה מן הראוי ללמדנו דין כזה. אולם במנחת חינוך (מצוה לב אות ה) כתב כן מעצמו, וכתב לדמותו להא דמצינו במעילה (טו, ב) במאכ"א דכל שם אחד מצטרפים יחד ולכן נבלת שור ונבלת צבי חייב בחצי שיעור מכל אחד דהוי נבלה, וכמו כן כאן הכל שגגת שבת וחייב אפי' בב' מיני מלאכות.

ובאפיק"י (ח"ב סי' ד ענף ט) האריך דמסברא ק' להבין דצירוף במאכ"א מובן, אבל איזה צירוף יש בחצי שיעור של הוצאה וחצי שיעור של חרישה, וכתב דבסוגיית הגמ' כאן לרש"י י"ל דרך באותה מלאכה כמו כותב, ורק דינא הוא לדון כב' מלאכות מכאן ב' שבתות, התם אמרינן דבשגגת שבת מספיק לאחדם ולצרפם אבל לא בב' מלאכות ממש דלא שייך צירוף בפועל.

{בגדר דין ימים שבינתיים}

ימים שבינתיים. בעיקר דין זה בגמ' כאן בשבת וכן בנדה כמבואר בגמ' שטבלה, יש מחלוקת גדולה בראשונים ריש פרק כלל גדול בשבת (סז, ב) דרש"י שם מפרש דהכוונה כפשוטו מדין ידיעה דא"א שלא שמע במהלך השבוע שהיה שבת, ולכן בשגגת שבת אמרינן דהיה לו ידיעה בינתיים, ואילו בשגגת מלאכות אינו מוכח דידוע, דהרי צריך ללמוד.

ובתוס' שם בשבת תמהו עליו דאפי' אם ידע שהיה שבת, מ"מ סו"ס בע"כ לא זכר ג"כ שעשה בו מלאכה, דאז הוי סתם ידיעה גמורה ואין כאן נידון כלל, אלא יודע עכשיו שהיה שבת ואינו זוכר שעשה בה מלאכה, והלא א"כ אין זה מספיק לדין ידיעה, דלא ידע שחטא ובעינן או הודע אליו חטאתו. וכן מצינו בשבת (עא, א) דאם קצר וטחן בשגגת שבת ושוב באותו שבת נזכר שהוא שבת אבל שגג במלאכות הללו אינו חייב אלא אחת דהכל שגגה אחת, דלא ידע שמלאכות הללו אסורות. ובע"כ בעינן ידיעת החטא.

וכתב הרמב"ן שיש לחלק דסו"ס אם שואלים אותו כעת הרי יודע דמלאכה זו אסורה בשבת וכל שגגתו היתה שגגת שבת, ועכשיו יש לו ידיעה שהיה שבת, ורק אינו זוכר שעבר, ואין כאן דין דצריך ידיעת העבירה, ולא דמי להתם דהשגגה קיים, וחסר בעיקר ידיעת בסיבת החטא.

והמהרש"א עצמו בתוס' שם כיוון לחילוק זה מעצמו ליישב שי' רש"י.

ועכ"פ תוס' פליגי וכתבו דמוכח דדין ידיעה זו בינתיים הוא דין בפנ"ע ונלמד מגזה"כ כמש"כ שם התוס', ודינא הוא דאם יש ימי היתר בינתיים אז דנים אותו ממילא כב' ידיעות אפי' אם לא ידע כלל.

ורעק"א (ספר זכרון וזאת ליהודה שבת סז, ב) הקשה דלתוס' צ"ע למה דין ימים שבינתיים הוא רק בשגגת שבת, אם דינא הוא כידועה למה לא אמרינן כן גם בשגגת מלאכות. [וע"ש שר"ל דרבה ור"ח גופא נחלקו בגדר דין ימים שבינתיים].

ולמעשה בשטמ"ק (השמטות אות ה) הוסיף סברא למה לתוס' אמרינן דין זה רק בשגגת שבת, דלדין ימים בינתיים בעינן ימי היתר וזה רק בשגגת שבת דבחול מותר, אבל בזדון שבת אפי' באמצע השבוע עדיין הוא מזיד על השבת ואין כאן ימי היתר, וצ"ב. ובעולת שלמה ביאר [וכן יל"פ בכוונת השיטה], דבזדון שבת הרי גם באמצע השבוע היה עובר אם היה שבת היום שסובר דהמלאכה מותרת, ואין כאן ידיעה בימי חול, ורק אם כל הסיבה הוא מצד שלא ידע שהוא שבת ויש עכשיו ימי היתר בינתיים אז דנין שיש כאן ידיעה לחלק.

וכתב הראש יוסף (שבת סז, ב) דנפק"מ בין רש"י לתוס' באופן שליכא שבוע שלם חול, וכגון ביוה"כ באמצע השבוע, דלרש"י דתלוי בידעה בפועל יתכן דבעינן שבוע שלם דאז מסתבר שידוע כבר, אבל לתוס' דהוא דין א"כ מספיק אפי' ביום היתר בלבד.

והנה, בתוס' להלן (ע"ב ד"ה אמר ר"ח) כתבו בדין ידיעה לחצי שיעור, דיתכן דאפי' אם ידיעה ממש אינה מחלקת לר' גמליאל, מ"מ דין ימים שבינתיים דהוי ידיעה מספיק לחלק אפי' לר"ג, ע"ש. ופשוט דזה לשיטתם דלא הוי ידיעה כפשטה, אבל לרש"י לא יתכן לחלק כן. עוד שיטה שלישית הוא דעת הרמב"ן שם ריש כלל גדול, דמפרש הרמב"ן ד"ל דאין צ' שידע באמצע השבוע שהיה שבת אלא סברא הוא בעיקר השגגה, דאם השגגה הוא מחמת טעותו בהימים ולא ידע שהוא שבת, א"כ סברא הוא לומר דאם אך היה מתבונן והיה נותן לב לחשבון הימים היה יוצא שהוא שבת, שידוע שיש שבת בתורה, וידוע שתמיד יום ז' הוא שבת, ולאחר שבוע של ימות החול יודע דלפני ז' ימים היה שבת, וזה מספיק לידיעה לחלק שעכשיו אם יתן לב היה זוכר שהיה שבת וחטא בו. וכמו כן בסברת הגמ' להלן נדה דאפי' אם לא ידע שהיתה נדה מ"מ אם יתן לב לחשבון הווסתות וכו' ידע בכך וזה מספיק לדין ידיעה בינתיים. [והוסיף הרמב"ן שאפשר זהו כוונת רש"י].

ע' לעיל דעת הרמ' דכל הנידון בסוגיא לחייב שתים בב' שבתות רק באב מעין מלאכה אחת ולא באותו אב פעמיים, ע' לח"מ לעיל. והקשה האור שמח (שגגות ז, י) א"כ בכותב כאן איך מחלקים הלא הכל אותה מלאכה ממש. ות' דיל"פ כאן כשיטת ר' יהודה בשבת (קג, א) דשני אותיות היינו רק משני שמות ולא אותו את פעמיים, ולפי"ז שפיר הוי מספיק מקום לדנו כמלאכה אחרת דהוי אות אחרת. עוד הקשו על הרמ' משו"ט הגמ' בסמוך בנדה, וביארו בגמ' דהיינו בטבלה בינתיים וכו' והלא כאן נמי הוא אותו מעשה ביאה, ולדעת הלח"מ ברמ' בעינן איזה חילוק בין המלאכות. וכתב האור שמח (שם) ד"ל דעת הרמ' הוא דרך במקום שאפשר לערב הכל יחד אז יש דין שיעשה איזה שינוי, אבל אם א"א לערבן ג"כ מספיק, ולכן בב' ביאות מספיק. וכן האריך במגן אבות (עמוד נ סק"ג ד"ה איברא) בשיטת הרמ' דאם א"א לערבן מספיק ג"כ.

אבל הגר"א קוטלר (מאסף חידו"ת סי' ב אות ו) כתב דבאמת כבר העיר הלח"מ דברמ' לעיל (שגגות ז, ב) כתב בדין ימים שבינתיים דמחלק בשגגת שבת דמספיק אפי' באותה מלאכה ממש, וא"כ י"ל דגם לשונו להלן ל"ד, ובשגגת שבת מודה הרמ' דגם באותה מלאכה מספיק בימים שבינתיים, ורק בדין שבתות כגופים דמחלק בשגגת מלאכות, התם בעינן מעין מלאכה אחת, והוא כמש"כ לעיל דאם אך הוי שגגת אחת יש ריבוי בשבת לאחד ולצרף הכל לחיוב א' ולכן התם בעינן מעין מלאכה אחת.

אחת על האריג וכו'. ובלשון רש"י שאם יש בבגד אריג הרבה חייב שחשיב אגב כל הבגד. והקשה הרש"ש בשבת (צא, ב) דמבואר בגמ' להלן (יט, ב) דהמחלוקת הוא אפי' בב' חוטין לבד, והוסיף עוד אחת אם חייב, ולא רק באריג הרבה. ועוד הקשה באפיק"י (ח"ב סי' ד ענף ד) דתוס' בשבת (קה, א) הוכיחו מגמ' שם (קד, ב) דאם בחוט הזה משלים כל הבגד גם חכמים מודים לר"א שחייב בחוט א' וכל המחלוקת רק בתחילה וסוף, וא"כ לשון רש"י כאן מורה דמשלים כל הבגד וזה צ"ע דאז ליכא מחלוקת, וכנראה מרש"י כאן דלא כתוס' שם, וצ"ע.

ואגב, בלשון רש"י מפורש דיש חצי שיעור גם בחרישה שכתב כגון חצי שיעור של חרישה וכו', ובגמ' שבת (קג, א) הרי א' דחורש כ"ש חייב, ובע"כ גם זה יש שיעור מוסיים, וכן באמת פשוט הגמ' בשבת (עג, א) דבכל מלאכות שייך בחצי שיעור. אבל במנח"ח (מצוה לב אות ד') כתב בפשיטות דבחרישה ובונה וכו' דחייב בכ"ש ליכא חצי שיעור, ובהערות הגר"פ שם העיר מדברי הגמ' בשבת דף עג הנ"ל, וכן מדברי רש"י כאן דמפורש דגם בחרישה יש שיעור ודין כ"ש לאו דווקא אלא יש בו שיעור קטן, וע' פרי מגדים (פתיחה להלכ' שבת זריעה אות ד') עוד בזה.

פרק רביעי

{אם אכל ספק חלב במזיד האם מביא אשם תלוי}

י, א. ספק אכל חלב. כתבו התוס' דבע"כ לא ידע שהוא ספק חלב, דאם ידע שהוא ספק ואעפ"כ אכלו אינו מביא אשם תלוי דאינו שב מידיעתו. ובאמת גם רש"י ע"ב כתב כן, ורק רש"י פי' דכה"ג מזיד הוא ואינו מביא קרבן במזיד, ע"ש. ובברכת הזבח כתב דגם כוונת רש"י הוא כתוס' דאינו מביא קרבן דאינו שב מידיעתו, [וכן מצינו לשון התוס' ביבמות (לה, ב) דמזיד הוא ולא שב מידיעתו].

אמנם במים קדושים וכן כתב בושב הכהן והר הבית ועוד דלכאורה כאן א"צ לדין שב מידיעתו, דזה מצינו בחולין (ה, ב) במומר דאכל חלב בשוגג דאינו מביא חטאת דאפי' אם היה שוגג מ"מ גם אם היה חלב היה אוכלו ואינו שב מידיעתו, אבל כאן הרי היה מזיד ממש ובודאי אינו מביא קרבן דאשם תלוי רק בשוגג ובספק כמו חטאת, וא"כ לשון רש"י כפשוטו מדין מזיד.

אולם באמת עיקר דין הזה של רש"י ותוס' אינו מוסכם, וע' ערל"נ שהביא דבשטמ"ק בכתובות (כב, ב) כתב מתלמידי רבינו יונה שגם במזיד שידע שהוא ספק מביא אשם תלוי, ואינו בכלל מזיד, דלא היה אוכל חלב במזיד, ורק היה מוכן ליכנס לספק להורות היתר דמסתמא מותר, וכה"ג חייב אשם תלוי, וכן משמע בדברי המפרש בנזיר (כג, א) וכמו שהעיר הקר"א שם.

ויש לציין לשו"ת חת"ס (חו"מ סי' כט) שכתב תו"ד בפשיטות שאין הבדל אם ידע שהיה ספק ואעפ"כ אכל או לא, ע"ש, והוא פלא כנגד רש"י ותוס' בסוגיין, ע' אחיעזר (ח"ג סי' נז אות ה) ועוד שהקשו עליו בזה. ובעיקר הנידון בזה ע' להלן יח, א כפשוטו גמ' מפורשת דאינו מביא אשם תלוי אם אכל ספק במזיד.

ע"ב

אשם תלוי בחתיכה אחת. מכאן הוכיח הרשב"א (קידושין עג, א) כשיטתיה דספק מה"ת לחומרא, דאם מה"ת לקולא כדעת הרמב"ם (טומאת מת ט, יב) א"כ איך יתכן לחייבו אשם תלוי הלא מה"ת מותר לו לאכול דמה"ת לקולא, והיינו דבזה שחייבתו התורה בקרבן מוכח שהוא דבר האסור בעצם, וכן בפרשת אשם תלוי כתיב שעבר עבירה ולא ידע ואשם ונשא עונו, ובע"כ יש כאן איסור.

וכתב הרשב"א דהגם דיש מ"ד דבעי ב' חתיכות וי"ל דאיבע איסורא כה"ג ולכן מה"ת לחומרא, וא"כ י"ל דלדידיה באמת בחד פטור דמותר מה"ת, מ"מ אינו נראה דבזו נחלקו ולכו"ע יש כאן איסור, ונחלקו אם בעי ב' חתיכות. וכ"כ הר"ן סוף פ"ק דקידושין (טו, ב) דמסתבר דלכו"ע אסור.

אבל המהרי"ט (ח"ב יו"ד ס"א) האריך דלדעת הרמ"ב ע"כ בזו נחלקו, וקיי"ל דבעי ב' חתיכות דבעינן איקבע איסורא דבלא"ה מותר מספק מה"ת, ובזה גופא נחלקו המ"ד, ולמ"ד יש אם למסורת ס"ל מצות כתיב ובע"כ התורה אוסר חתיכה אחת מספק דמה"ת לחומרא. אבל למ"ד יש אם למקרא ומצוות קרינן אז הפשט הוא דבעינן דווקא איקבע איסורא דבלא"ה מותר מה"ת, וזהו המחלוקת.

וכ"כ כמה אחרונים דלרמ"צ"ל כן בדברי הגמ' ליישב קושיית הרשב"א, ראה פר"ח כללי ספק יו"ד סי' קי, וכן בכפות תמרים בסוף ספרו, ושער המלך טומאת מת שם וש"ש ש"א.

ולפי"ז יוצא דכל מקום שאיקבע איסורא אז הספק מה"ת לחומרא, ול"ד במקום כרת שיש אשם תלוי, אלא אפי' בשאר מקומות חייב אשם תלוי אם אך איקבע איסורא, וכ"כ בפנ"י פסחים (ט, ב) ע"ש.

אולם כבר כתב הכס"מ בטומאת מת, דיש גי' לפנינו ברמ' שהוסיף דהגם דספק מה"ת לקולא, מלבד חייבי כריתות דספיקן אסור מה"ת 'שהרי העושה אותו חייב באשם תלוי'. וכתב הכס"מ דהרמ"ב מיישב בזה קושיית הראשונים עליו מאש"ת, וס"ל להרמ"ב דחיי"כ שאני והתם מה"ת לחומרא.

אך במהרי"ט שם תמה ע"ז מרישא דברי הרמ"ב דמפורש דגם בשבתות ועריות ספיקן לקולא הגם דהוי חייבי כריתות, וא"כ בע"כ אין זה נכון לומר דחיי"כ שאני. וכבר כתבו רבים דהוספה זו ט"ס ביד תלמיד טועה, וכ"כ בשו"ת חוט המשולש להגר"ח דף יט, וחוו"ד יו"ד סי' קי בית הפסק ד"ה אכן, וראש יוסף חולין יא, ב, ועוד.

אך בכפות תמרים בסו"ס כתב די"ל דאין כוונת הרמ"ב כמש"כ הכס"מ דדינא הוא בכל חיי"כ, אלא במקום שיש אשם תלוי אז איקבע איסורא, וכה"ג כתב המהרי"ט דפסק לחומרא מה"ת, וזהו כוונת הרמ"ב דהעושה אותו חייב אשם תלוי כלומר ככה"ג שאיקבע איסורא ולא בכל חיי"כ, וא"ש.

והנה, בחי' הגרי"ז (נזיר כג, ב) והו"ד נמי בקונטרס הביאורים להגרמ"ש (כתובות סי' ס) ששמע כן מהגר"ר שך זצ"ל בשם הגרי"ז, דיסוד דברי הרמ"ב דהעושה אותו חייב אשם תלוי, אינו סתם יישוב לקושיית הראשונים דחיי"כ שאני, או איקבע איסורא שאני, אלא דעיקר מקור הרמ"ב בכלל להתיר מה"ת כל ספק הוא מספק ממזר דמותר כמבואר בקידושין, דמסברא כיון דודאי אסור ושמא זהו האיסור חייב לחוש, וקמ"ל מספק ממזר דאין הפקר באיסורים, ואינו סתם גילוי ולימוד משם, אלא משם ידעינן דא"א לאסור מספק מעצמינו, וכל ודאי איסור אין לנו לאסור מספק שמא יעבור על הודאי. ולכן אם אך התורה גילתה דעל ספק זו יש הקפדה אז שפיר יכול להיות אסור, ולכן במקום שיש אש"ת אז נכלל בזה גזה"כ דעל ספק זו יש הקפדה של ספק, ולמ"ד ב' חתיכות רק התם יש גילוי שהתורה הקפידה, ואינו מדין איקבע איסורא, אלא כיון שחייב אשם תלוי. ונפק"מ לפי"ז דאם אין חיוב אשם תלוי וכגון אם אינו חיי"כ וכדו' אז באמת ספקו מותר מה"ת, ודוק.